Володимир Шинкарук

АЗ – БУКИ

Літературно-мистецькі студії

Житомир
Полісся
2015

УДК 82(091):908
ББК 83.3(4Укр-4Жит)
Ш 62

Надруковано за ухвалою
Вченої ради Житомирського державного університету ім. І. Франка
(протокол № 5 від 26.12.2014)

Рецензенти:

Петро Васильовисч Білоус,
доктор філологічних наук, професор.
Володимир Олегович Єршов,
доктор філологічних наук, професор.
Віктор Михайлович Мойсієнко,
доктор філологічних наук, професор.

Ш 62 Шинкарук В. Ф. Аз-Буки. Літературно-мистецькі студії. – Житомир : Полісся, 2015. – 278 с. – Серія «Бібліотека кафедри теорії та історії світової літератури НН ІФЖ Житомирського державного університету імені І. Франка»

ISBN 978-966-655-700-4

Книгу професора кафедри теорії та історії світової літератури Житомирського державного університету ім. І. Франка В. Ф. Шинкарука «Аз-Буки» складають вибрані наукові та публіцистичні статті і нариси з історії давньої і сучасної літератури, вітчизняного мистецтва, літературного краєзнавства. Збірка відображає весь спектр науко-пізнавальних інтересів відомого українського науковця

УДК 82(091):908
ББК 83.3(4Укр-4Жит)

ISBN 978-966-655-700-4 **© В. Шинкарук, 2015**.

АЗ – БУКИ

Літературно-мистецькі студії

ПОЧАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

Давньоукраїнське літописання **9**

«Слово о полку Ігоревім» **27**

Феофан Прокопович і його трагікомедія «Володимир» **49**

Тема історичного минулого народу в давній українській літературі та героїчний епос народів Європи **57**

ФОЛЬКЛОР

Маруся Чурай і пісенна традиція Житомирщини **81**

ЛІТЕРАТУРА XX СТОЛІТТЯ

Житомирщина в житті та творчості М. Рильського **101**

Василь Кравченко та житомирські прототипи Михайла Булгакова **130**

Василь Земляк: Перші кроки на Житомирщині **135**

Прожив з весною (Творчий портрет Михайла Клименка).. **140**

Творчий ужинок поетів Житомирщини **144**

Зустріч, яка не відбулася в Житомирі (Спогади про Роберта Рождественського) **154**

РЕЦЕНЗІЇ, ВІДГУКИ, ПЕРЕДМОВИ

Яснозір'я таланту.
Передмова до книги І. Сльоти «Золото зажнив'я» **163**

Автограф для вічності.
Передмова до книги І. Сльоти «Автографи» **170**

Відчуваючи музику слів.
Передмова до книги І. Сльоти Переспіви **172**

Юрій Камишний – художник, що переорює душу **180**

Інше серцебиття. Відгук на книгу
В. Горбунової «Мрія про маленьке життя» **183**

Лазар. Друге пришестя або Ми так любили Житомир.
Рецензія на книгу С. Лазо «Ми так любили „The Beatles”» **186**

Одяг для думок. Передмова до книги Ірини Шинкарук
«Сильніша – на одне життя» **190**

Диво, знайдене на соціально-психологічному факультеті.
Передмова до збірки «Диво, знайдене в собі» **193**

Новий обрій Ірини Лубківської. Передмова до книги
І. Лубківської «Жити і любити не уві сні» **195**

ПОРТРЕТИ

Павло Карпович Сербін: Жив за високим покликанням ... **199**

Зірка і смерть Леоніда Венгерова **214**

Ніна Матвієнко. Голосом цієї жінки співає і плаче Україна **225**

Свіча таланту Костянтина Яновського **232**

Жива вода творчості: Ірина Шинкарук **235**

Життя, освячене творчістю і любов’ю:
Тетяна і Михайло Гузуни **241**

Юрій Градовський. Талант, який не знає відпочинку..... **248**

Творча характеристика
Поліського ансамблю пісні і танцю «Льонок» **254**

Анатолій Говорадло – душа покладена на музику **261**

Дві долі, міцно сплетені в одну: Людмила Вікторівна та
Георгій Володимирович Майорови **267**

Телевізійна зірка зійшла в Житомирі: Рабіга Аманжолова **270**

Микола Кавецький: «Я прийшов із світанків» **273**

ВІДЧУВАЮЧИ МУЗИКУ СЛІВ

Передмова до книги Івана Сльоти «Переспіви». – Житомир : Полісся, 2012.

Хай пробачить мені прискіпливий читач таке «пафосне» порівняння, але я все-таки хочу розпочати з нього: коли мова заходить про І. Сльоту, одразу згадуються античні Титани, ті, кого ми звикли називати велетами духу. Іван Сльота – видатний, всенародно знаний композитор, хоровий диригент, один із засновників Поліського ансамблю пісні й танцю «Льонок», його незмінний художній керівник впродовж майже сорока років. Ми також знаємо його як прекрасного поета, автора чудових, проникливих поезій.

Нова збірка Івана Сльоти «Переспіви» на цей раз представляє його як перекладача.

Перекладача вдумливого, уважного, з трепетним ставленням до першооснови, поважаючого і тонко розуміючого своїх колег по перу.

Ця книга висвічує ще одну дивовижну грань великого таланту Івана Сльоти і найголовнішу складову його яскравої особистості – нестримний потяг до творення, творення прекрасного, і таке ж нестримне бажання відкривати це прекрасне в інших. А ще – ділитись ним з усіма.

Іван Сльота-перекладач, наче турботливий лікар, постійно дбає про абсолютне дотримання головної заповіді медицини і основної суті мистецтва художнього перекладу – «не нашкодь»!

Назва збірки «Переспіви», звичайно ж, не випадкова. Її автор завжди віддавав себе без останку двом стихіям – музиці й поезії.

Народився Іван Михайлович Сльота в селі Яснозір’я на Черкащині 3 грудня 1937 року. Після закінчення семи класів працював у Черкасах на машинобудівному заводі, потім зафрахтувався «сучкорубом» на лісозаготівлю в Архангельську область. У 1956 році повернувся в Яснозір’я. На зароблені гроші

купив баян, працював керівником хору в сусідньому селі Кумейки. Служив у війську. Після служби вступив до Одеського музичного училища, затим продовжив навчання в Одеській державній консерваторії ім. А. Нежданової. У 1970 році, за направленням Міністерства культури УРСР, став працювати хормейстером, а потім керівником Поліського ансамблю пісні й танцю «Льонок».

Іван Сльота – народний артист України (1978), кавалер ордена «За заслуги» ІІ-го ступеня (2008). Член Національної спілки композиторів та Національної спілки письменників України.

За роки натхненної творчої праці митцем написано сотні пісень та віршів. Він – автор збірок пісень та поезій «А льон цвіте» (1980), «Нові пісні» (1983), «Пісня моєї землі» (1987), «...З твого серця» (1997), «Пісня моїх пісень» (1999), «На перехресті» (2001), «На синій хвилі» (2001), «Хліб на рушнику» (2003), «До вічної в світі краси» (2003), «Очима чуткої душі» (2004), «Золото зажнив'я» (2004), «Автографи» (2005), «Нескінченна музика життя» (Вибрані твори в 3 тт., 2007).

Збіркою художніх перекладів «Переспіви» Іван Сльота значно розширює горизонти власної творчості, ще і ще раз демонструючи бездонну глибину і життєдайну силу свого таланту.

У збірці представлені твори російських (правильніше буде сказати – російськомовних) та білоруських письменників.

Чому саме російських (російськомовних) та білоруських? Відповідь на це запитання очевидна. Росіяни, білоруси й українці – діти однієї матері. І матір ця – могутня держава Київська Русь. В продовж віків ми живемо в дружньому єднанні. У нашій культурі, побуті, в нашій мові – багато спільного. Спільного, близького настільки, що називатися інакше, ніж брати, ми не можемо. І не жити як брати ми не маємо права!

«Переспіви» відкриваються добіркою перекладів поетичних творів білоруських авторів. Інтерес Івана Сльоти до творчості білоруських побратимів зовсім не випадковий: його дружина Валентина – натхнення митця, його співоча і поетична

муза – родом із країни білих рос і срібних туманів, працьовитих, співучих і талановитих людей.

Іван Сльота спинив вибір на окремих творах тих письменників, яких він із повним правом може назвати своїми духовними побратимами, хто близький йому за тематикою і проблематикою віршів, за розумінням ваги й сили художнього слова, за особливою мелодійністю і близькістю до народних витоків.

Правда, митець зізнається, що відштовхувався, перш за все, не від імен чи біографій, а винятково від поезій, від художніх текстів. Головний і єдиний критерій відбору був надзвичайно простим: Іван Сльота, читаючи вірші, уважно прислухався до свого серця. І якщо воно схвильовано билось, відгукувалось на прочитане ясною і голосною луною, значить ці поетичні рядки варті того, щоби зазвучати українською мовою.

В книзі Івана Сльоти відображена яскрава поетична палітра Білорусі. Читаючи «Переспіви», дійсно, наче перебираєш яскраві самоцвіти, усі грані яких виграють різними барвами. Перш за все, приваблюють переклади творів білоруських письменників-класиків, до яких належать Максим Танк, Аркадій Куляшов, Ніл Гілевич, Пімен Панченко. Ці автори давно відомі не лише у своїй країні, а й далеко за межами Білорусі. Їхня творчість, особливо в радянські часи, активно популяризувалася і досліджувалася. Твори названих письменників не одиноразово перекладалися і в Україні. Причому, за переклади бралися М. Рильський, П. Тичина, Л. Первомайський, Д. Павличко, М. Пригара та інші. Але «Переспіви» Івана Сльоти не поступаються визнаним майстрам перекладу ні художньою майстерністю, ні відчуттям слова, ні вмінням сфокусуватись на вираженні основної думки твору.

Впадає у вічі, що поезія славної когорти білоруських письменників-класиків відзначається сплавом лірики й публіцистики, патріотичного пафосу, актуальної проблематики й узагальненої філософічності. Кожен із них активно розфарбовує свої вірші світлим гумором і вбивчою іронією.

Іванові Сльоті вдалося тонко відчути й зрозуміти специфіку поетичного почерку своїх знаменитих білоруських

колег і головне – уміло відтворити її в перекладах їхніх віршів. Впевнений, що білоруські літературні критики, прочитавши переклади Івана Сльоти, ще обов'язково скажуть своє вагоме слово в оцінці творчої роботи українського автора. Сама ж оцінка, без сумніву, буде найвищою.

Зауважимо, що поряд із творами поетів, давно і добре знайомих нам, у книзі Івана Сльоти «Переспіви» опубліковані вірші авторів, які, скажемо так, нечасто виходять на зустріч із українськими поціновувачами літератури, хоча найвищий рівень їхньої обдарованості не піддається сумніву.

Автору «Переспівів» іноді достатньо лише одного твору, щоб яскраво відобразити головні особливості поетичної манери когось із білоруських побратимів, викликати у читачів непереборне бажання глибше і детальніше познайомитися з його художнім доробком.

Серед письменників братньої країни, творчість яких захопила Івана Сльоту, виділимо Ніну Матяш. Вірш «Вдячність» у перекладі Івана Михайловича – цікава можливість відчути і зрозуміти особливості поезії цієї, без сумніву, талановитої білоруської письменниці, її неповторну образність і своєрідну строфіку.

Соковита народна мова, любов до рідного краю, яка переливається з рядка у рядок і по вінця наповнює кожну поезію, – яскрава ознака творчості самобутнього поета Станіслава Шушкевича. Завдяки Іванові Сльоті цей літератор вперше звучить по-українськи.

…Про один вірш із перекладених творів нової збірки Івана Сльоти хочеться сказати окремо. Назва вірша «Я – ешелон», він написаний Леонідом Якубовичем, молодим двадцятидвохрічним шахтарем. Його життя обірвалося на самісінькому початку, коли хлопець лише почав робити перші кроки в літературі.

Восьмого червня 1970 року на шахті в Солегорську сталася аварія. Кліть, в якій нова зміна шахтарів спускалася під землю, раптом обірвалася… Вижити не зміг ніхто. Серед загиблих був і Леонід Якубович. Через майже десять років після смерті на зібрані гуртом кошти друзі видали єдину книгу поета «Я з вамі, вёсны...» («Я з вами, весни...»). У ній було лише

вісімдесят сторінок, тираж – шість тисяч екземплярів… Ось чому невеличка поезія «Я – ешелон» талановитого молодого автора, перекладена Іваном Сльотою, набуває особливої ваги і значення.

Не обминув увагою Іван Михайлович і оригінальну поезію Констанції Буйло – авторки, яку з повним правом можна назвати однією із зачинательок сучасної білоруської літератури. Вірш «Проста деталь – у кожного є руки» – перше знайомство українського читача з творчістю білоруського класика. І це знайомство відбувається завдяки щедрому літературному таланту Івана Сльоти, його поетичній окриленості.

Потрібно зазначити, що відомому українському поету і перекладачу до душі вірші чисті й світлі, з особливою внутрішньою мелодією. В них оспівується краса життя, велич і духовна сила людини. Саме цим підходом до відображення нашої такої складної і такої прекрасної дійсності визначені ідейно-художні особливості творчості поета Олексія Васильовича Писіна. Олексій Писін – чудовий оповідач, він звертає увагу на яскраві художні деталі, які час від часу заміняють авторові розгорнуті характеристики чи деталізовані описи. Мабуть, саме це ріднить його з Іваном Сльотою, якому також властива прониклива художня деталізація, намагання «живописати словом», часто звертатися до іронії як до важливої складової свого творчого стилю. Переклад вірша «Танцюють недаремно все ж – від печі» захоплює лаконізмом, простотою і щирістю, густим народним духом і смаком, вмінням перекладача тонко відчувати й майстерно відтворювати поетичну манеру автора.

Навіть побіжне знайомство з поезіями сучасного білоруського поета Василя Жуковича одразу свідчить про їхню духовну єдність із творами Івана Сльоти. І в тому, що в книзі відомого українського поета і композитора розміщений переклад одного з віршів Василя Жуковича, є абсолютна логіка. Тепер і сам поет-перекладач завдяки Іванові Сльоті звучить українською.

Як уже згадувалося, всі твори збірки «Переспіви» мають оптимістичний, життєстверджувальний характер. Я назвав їх

для себе «віршами, що всміхаються», але впадає в вічі той факт, що долі більшості авторів цих творів сповнені трагізму, важких життєвих обставин: багатьом із них довелося пройти крізь жорстоку війну, Ніна Матяш залишалася прикутою до ліжка, життя Леоніда Якубовича обірвалось, коли юнакові йшов лише двадцять третій рік, у молодому віці перестало битись серце блискучого російського поета Миколи Рубцова – одного з найяскравіших продовжувачів «єсенінської традиції» в російській літературі. Співець краси рідної природи, поет-живописець, майстер жанрових віршів і блискучих поетичних замальовок вражає і захоплює особливою мелодійністю віршованих рядків, тісним зв'язком із народною піснею. Багато віршів Миколи Рубцова, дійсно, за своєю формою нагадують пісню. Поет часто використовує рефрени, приспіви, звертається до кільцевого обрамлення своїх творів. Подібне постійно зустрічається й у творчості Івана Сльоти.

Поезія Миколи Рубцова вирізняється надзвичайною щирістю, простотою поетичної стилістики і тематичного діапазону, тонко розробленою образною структурою і внутрішньою масштабністю. Коли читаєш цього автора в оригіналі, а потім у перекладах Івана Сльоти, радієш тонко переданим нюансам художньої мови російського поета, вловлених його українським побратимом, збереженим музичним малюнком усіх віршів, включених до збірки «Переспіви».

Зовсім не випадково у книзі Івана Сльоти «Переспіви» Микола Рубцов стоїть поруч з поетом Борисом Чичибабиним. Цих авторів єднає незгасима любов до життя, особлива музичність, гранична відвертість і чесність, високе розуміння ролі поета і поезії в суспільному житті.

У власній творчості Іван Сльота ніколи не уникав «гострих» тем і проблем, ніколи не замовчував правди, був завжди абсолютно щирим. Тому, мабуть, так до душі йому поетичні твори «харківського правдолюбця».

Ще один поет, якого Іван Сльота представляє в збірці «Переспіви», не був при житті обласканий владою, його обминули почесні звання, літературні премії і нагороди. Людям залишилися лише його вірші. Мова йде про Ігоря Живагіна.

Секрет популярності поезії Ігоря Живагіна, перш за все, в її простоті й щирості. Почуття і переживання ліричного героя зрозумілі всім, оскільки з подібним ми зустрічаємось в кожній миті нашого повсякденного життя. Думаю, саме цим приваблюють читачів вірші поета.

Минуло більше тринадцяти років з дня його смерті, а книги Ігоря Живагіна не покриваються пилом на полицях бібліотек, а продовжують знаходити живий відгук у серцях людей.

Знайшла живий відгук поезія Ігоря Живагіна і в душі Івана Сльоти. Перекладач зрозумів секрет привабливості віршів свого молодшого колеги й земляка, з яким був добре знайомий. Не так давно Іван Сльота видав книгу Ігоря Живагіна «Очима чуткої душі» у власному перекладі українською мовою. Тому включення в «Переспіви» як відомих, так і нових перекладених творів поета-земляка свідчить про продовження великої творчої роботи, розпочатої Іваном Сльотою в попередні роки.

Ми часто повторюємо, що будь-який оригінал завжди кращий будь-якої копії, і кожен переклад художнього твору буде поступатися першоджерелу… Але з цього правила є один-єдиний виняток. Правило не дійсне лише в тому випадку, коли за справу береться митець, окрилений високим талантом, щедрим бажанням познайомити нас з яскравим мистецьким доробком своїх колег.

…Пам’ятаєте, цю передмову я розпочав з художнього порівняння про Атлантів?

Порівнянням мені хочеться її і завершити. Зізнаюсь чесно, поет-перекладач завжди уявляється мені у вигляді своєрідного електричного провідника, завдяки якому літературний струм потрапляє до людських сердець, дає енергію, живить нашу уяву й емоції.

Чудово, коли один талановитий поет перекладає іншого талановитого поета. Правда, іноді з’являються несподівані проблеми.

Звичайно, важко забути про власні внутрішні бачення й асоціації, відхреститись від бажання внести в переклад оригінального тексту щось своє, зробити якісь доповнення чи

зміни, поставити якусь маленьку кому чи ледь помітний знак оклику… Така спокуса завжди є. Говорю про це з позицій власного досвіду. Але Іван Сльота намагається бути точним. Точним і у великому, і у малому. Головне, що він не тільки на слух, а можна сказати – на рівні власного серцебиття сприймає ритм і звукову організацію чужої поезії, її характер, її загальну атмосферу.

Відчувається, що, перш, ніж робити переклад, Іван Сльота, як справжній творець, пропускає крізь власну душу те, що написали інші. Після цього «чуже» одразу перестає бути «чужим», а перетворюється на вистраждане і пережите, на рідне і близьке.

Вірю, що такими рідними і близькими усім, хто захоплюється поезією, стануть не лише оригінальні твори Івана Сльоти, а і його переклади.